

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedkyně Kateřiny Šimáčkové (soudkyně zpravodajky) a soudců Tomáše Lichovníka a Davida Uhlíře o ústavní stížnosti stěžovatele **A. R. D.**, zastoupeného Mgr. Pavlem Slabým, advokátem se sídlem Riegrova 2668/6c, České Budějovice, proti rozsudku Okresního soudu v Českých Budějovicích ze dne 20. 1. 2016 č. j. 30 C 200/2015-89, proti rozsudku Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 9. 6. 2016 č. j. 19 Co 819/2016-119 a proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. 12. 2016 č. j. 21 Cdo 5060/2016-166, za účasti Okresního soudu v Českých Budějovicích, Krajského soudu v Českých Budějovicích a Nejvyššího soudu jako účastníků řízení a FVE Litvínovice, s.r.o., IČ: 26050170, se sídlem Litvínovice 12, České Budějovice, zastoupené JUDr. Davidem Řezníčkem, LL. M., advokátem se sídlem U Černé věže 66/3, České Budějovice, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Rozsudkem Okresního soudu v Českých Budějovicích ze dne 20. 1. 2016 č. j. 30 C 200/2015-89, rozsudkem Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 9. 6. 2016 č. j. 19 Co 819/2016-119 a usnesením Nejvyššího soudu ze dne 19. 12. 2016 č. j. 21 Cdo 5060/2016-166 bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato rozhodnutí se proto ruší.

O d ů v o d n ě n í:

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Stěžovatel se z nabídky uveřejněné Úřadem práce ČR v Českých Budějovicích dozvěděl o pozici svářeče-zámečnicka, kterou vedlejší účastník inzeroval jako pracovní poměr na plný úvazek na dobu neurčitou. Na základě této nabídky se stěžovatel dostavil na pracoviště vedlejšího účastníka a projevil o inzerované pozici zájem. Jeden ze zaměstnanců vedlejšího účastníka stěžovateli zadal pracovní úkol, aniž by ho před zahájením výkonu práce poučil a aniž by s ním uzavřel jakýkoliv typ pracovní smlouvy či dohody. V odpoledních hodinách téhož dne si stěžovatel přivodil vážný úraz pravé ruky, v důsledku kterého utrpěl amputaci čtyř prstů a zranění palce pravé ruky. Stěžovatel byl hned po úrazu hospitalizován a opakovaně operován, avšak úraz zanechal na zdraví stěžovatele trvalé následky.

2. Tyto události vedly ke správnému řízení (šetření inspektorátu práce) i k trestnímu stíhání jednoho ze zaměstnanců vedlejšího účastníka. Stěžovatel se taktéž v civilním procesu domáhal od vedlejšího účastníka náhrady škody a náhrady za ztrátu na výdělků. Okresní soud v Českých Budějovicích stěžovatelovu žalobu zamítl a odůvodnění rozsudku založil zejména na tom, že mezi účastníky nevznikl žádný pracovněprávní

vztah. Krajský soud v Českých Budějovicích rozsudek soudu prvního stupně potvrdil a Nejvyšší soud následně stěžovatelovo dovolání odmítl s odůvodněním, že stěžovatel ve svém dovolání zpochybňoval pouze skutková zjištění a že závěry obecných soudů nejsou v rozporu s ustálenou judikaturou dovolacího soudu. Tato rozhodnutí stěžovatel napadl ústavní stížností pro tvrzený rozpor s právem na spravedlivý proces.

II. Podstatný obsah spisového materiálu

3. Ústavní soud si k posouzení případu vyžádal spis Okresního soudu v Českých Budějovicích sp. zn. 30 C 200/2015 a zjistil, že případ má nejen soukromoprávní, ale i veřejnoprávní dimenzi a že v projednávané věci probíhalo paralelně několik řízení. Ze spisu byly zjištěny následující skutečnosti.

A. Skutková zjištění

4. Vedlejší účastník nabízel u Úřadu práce ČR v Českých Budějovicích pracovní místo na pozici kvalifikovaného dělníka (svářeč-zámečnick) za mzdu 12.000 Kč, přičemž pracovní poměr měl být uzavřen od 25. 7. 2013 na dobu neurčitou.

5. Stěžovatel se dne 6. 8. 2013 dostavil na pracoviště vedlejšího účastníka a projevil o inzerovanou pozici zájem. Zaměstnanec vedlejšího účastníka J. K. stěžovateli zadal úkol, dal mu k tomuto úkolu pokyny a instruoval ho, „že tam má být do 15.30 hodin“ (srov. protokol o jednání před Okresním soudem v Českých Budějovicích č. j. 30 C 200/2015-61, č. l. 62). Stěžovatel pak na základě instrukcí od J. K. bezprostředně započal s výkonem práce.

6. Ze spisového materiálu vyplývá, že mezi stěžovatelem a vedlejším účastníkem přetrvává neshoda na tom, zda mezi nimi došlo k uzavření pracovněprávního poměru či nikoli. Stěžovatel je přesvědčen, že pracovněprávní vztah vznikl, vedlejší účastník naproti tomu ve svých podáních konsistentně uvádí, že stěžovatel byl pouze uchazečem o zaměstnání. K dotazu soudu prvního stupně, proč se stěžovatelem nebyla uzavřena pracovní smlouva, J. K. uvedl, že o jeho příchodu nebyl předem informován, „neměl na starosti lidi,“ „nebyl oprávněn přijímat uchazeče o zaměstnání“ a „nemohl [...] uzavírat žádné smlouvy, ani pracovní.“ Na otázku, zda stěžovatele proškolil o bezpečnosti práce, J. K. odpověděl: „Ano, to základní, aby užil ochranné prostředky. Jinak k proškolení bezpečnosti práce nejsem oprávněn, to dělá firma.“ (srov. protokol o jednání, citován výše, č. l. 62).

7. Zaměstnankyně vedlejšího účastníka a dcera jednatele vedlejšího účastníka B. S. ve své výpovědi před nalézacím soudem uvedla, že o příchodu stěžovatele věděla, že s ním předchozí den telefonovala a řekla mu, ať se dostaví. Když následující den přišla do práce, „žalobce tam stál, tak se ho pan K. ujal a dal mu práci, kterou si měl zkusit.“ K dotazu soudu, zda svědkyně přišla do kontaktu se stěžovatelem ještě v průběhu dne, uvedla, že „někdy po obědě“ za ní stěžovatel přišel, že mu chybí nějaký materiál a že nemůže pracovat, a tak ho poslala domů. K dotazu soudu, zda byla v takové pozici, že mohla rozhodovat o tom, který z uchazečů bude během dne poslán domů, svědkyně uvedla: „Pokud byl někdo na mě drzý, tak to jinak nejde, když na mě zvyšuje hlas“ (č. l. 74-76). Stěžovatel však po rozhovoru s B. S. prostory vedlejšího účastníka neopustil.

8. J. K. ve své výpovědi dále uvedl, že stěžovatele naposledy kontroloval v práci „někdy po obědě“ a že „kolem 13. hodiny“ za ním stěžovatel přišel, že mu chybí prkna,

kteřá potřebuje k plnění úkolu. Svědek ve výpovědi uvedl, že stěžovateli řekl, „*aby opravoval jen rámy, tedy kov*“ a že o jeho setkání s B. S. věděl „*jen z doslechu*“ (č. 1. 63). Následně kolem třetí hodiny odpoledne stěžovatel přiběhl, „*že si uřízl ruku*“ (č. 1. 62), načež ho jiný zaměstnanec vedlejšího účastníka okamžitě odvezl do nemocnice v Českých Budějovicích.

9. Stěžovatel se dne 7. 8. 2013 podrobil operaci v celkové anestezii, v rámci které došlo k replantaci amputovaných prstů pravé ruky. Zranění stěžovatele vyžadovalo několik dalších operací a rozsáhlou rehabilitaci (srov. operační protokoly, č. 1. 8-13), přičemž v důsledku úrazu byl stěžovatel od 6. 8. 2013 do 21. 2. 2015 v pracovní neschopnosti. Podle posudku o invaliditě ze dne 22. 7. 2014 došlo u stěžovatele k poklesu pracovní schopnosti nejméně o 70 % a výdělečné činnosti měl být stěžovatel nadále schopen za zcela mimořádných podmínek (č. 1. 14-15). Z posudku o bolestném ze dne 21. 2. 2015 a z posudku o ztížení společenského uplatnění ze dne 2. 3. 2015 plyne, že bolestné bylo ohodnoceno celkem 360 body a ztížení společenského uplatnění pak celkem 1050 body (č. 1. 23-25).

B. Veřejnoprávní dimenze případu

10. Zaměstnanec vedlejšího účastníka J. K., který stěžovateli dne 6. 8. 2013 zadal práci, byl za úraz stěžovatele trestně stíhán. Podle obžaloby se měl dopustit přečinu těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti podle § 147 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, tím, že stěžovateli přidělil a umožnil výkon práce, aniž by ho před zahájením výkonu práce poučil (či zajistil poučení) v souladu s § 103 odst. 2 zákona č. 262/2006 Sb., zákoníku práce (dále jen „zákoník práce“ či „zák. práce“), že stěžovateli nezajistil bezpečnost a ochranu zdraví při práci ve smyslu § 101 odst. 1 zák. práce, s ohledem na rizika možného ohrožení jeho života a zdraví, a že nezajistil odborný dozor nad prací vykonávanou stěžovatelem. V důsledku tohoto jednání obžalovaného se měl stěžovatel volně pohybovat po areálu vedlejšího účastníka, kde řezal dřevo na kapovací pile a způsobil si tím vážný úraz pravé ruky s trvalými následky. Obžalovaný se k těmto činům v plném rozsahu doznal a Okresní soud v Českých Budějovicích proto svým usnesením ze dne 19. 3. 2014 č. j. 2 T 210/2013-135 trestní stíhání podmíněně zastavil a podle § 307 odst. 3 zákona č. 141/1961 Sb., trestního řádu, stanovil zkušební dobu v trvání čtrnácti měsíců, s čímž obžalovaný souhlasil. Co se týče náhrady škody, v roli poškozeného vystupoval zaměstnavatel obžalovaného, tedy vedlejší účastník. Ten prohlásil, že na obžalovaném nic nepožaduje a požadovat nebude. Stěžovateli nebyla v tomto trestním řízení přiznána žádná náhrada škody; byl pouze poučen, že nárok musí uplatňovat na vedlejším účastníkovi, ev. v občanskoprávním řízení (viz protokol o hlavním líčení před Okresním soudem v Českých Budějovicích dne 19. 3. 2014 č. j. 2T 210/2013-80, č. 1. 46-48).

11. Ze spisu bylo dále zjištěno, že Oblastní inspektorát práce pro Jihočeský kraj a Vysočinu vykonal dne 23. 8. 2013 u vedlejšího účastníka kontrolu dodržování povinností vyplývajících z pracovněprávních předpisů. Dne 12. 12. 2013 bylo ve věci zahájeno správní řízení, které vedlo k rozhodnutí ze dne 27. 8. 2014, kterým byl vedlejší účastník uznán vinným ze spáchání tří deliktů: (1) správního deliktu na úseku bezpečnosti práce ve smyslu § 30 odst. 1 písm. f) zákona č. 251/2005 Sb., o inspekci práce, neboť nedodržel povinnosti při zajišťování bezpečnosti práce; (2) správního deliktu na úseku bezpečnosti práce ve smyslu § 30 odst. 1 písm. n) téhož zákona, neboť neohlásil pracovní úraz a nezaslal záznam o něm stanoveným orgánům a institucím; a

(3) správního deliktu na úseku pracovního poměru nebo dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr ve smyslu § 25 odst. 1 písm. b) téhož zákona, neboť se stěžovatelem neuzavřel písemně pracovní smlouvu, resp. dohodu o pracích konaných mimo pracovní poměr. K odvolání vedlejšího účastníka přezkoumal Státní úřad inspekce práce soulad rozhodnutí s právními předpisy a dne 15. 12. 2014 řízení zastavil z důvodu marného uplynutí jednorocní prekluzivní lhůty od zahájení řízení. Tím zanikla odpovědnost za správní delikty, z jejichž spáchání byl vedlejší účastník podezřelý. Státní úřad inspekce práce proto napadené rozhodnutí oblastního inspektorátu práce zrušil a správní řízení zastavil.

C. Soukromoprávní dimenze případu

12. Stěžovatel se žalobou ze dne 18. 6. 2015 domáhal od vedlejšího účastníka podle (tehdy platné) vyhlášky Ministerstva zdravotnictví č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění, bolestného ve výši 43.200 Kč a náhrady škody za ztížení společenského uplatnění ve výši 126.000 Kč, což doložil posudkem o bolestném ze dne 21. 2. 2015. Ve smyslu § 7 vyhlášky žádal o navýšení této částky na patnáctinásobek, tj. celkem 2.538.000 Kč. Stěžovatel dále požadoval náhradu za ztrátu výdělku po dobu pracovní neschopnosti ve výši 200.696 Kč, ztrátu na výdělku po skončení pracovní neschopnosti ve výši 96.987 Kč a další ztrátu na výdělku po skončení pracovní neschopnosti ve výši 8.817 Kč měsíčně, počínaje prosincem 2015.

13. Stěžovatel v žalobě (i ve všech dalších podáních) uvedl, že byl zaměstnancem vedlejšího účastníka, neboť v okamžiku, kdy započal s výkonem práce, byly naplněny veškeré podstatné náležitosti pracovní smlouvy: druh vykonávané práce, místo výkonu práce i den nástupu do práce. Tím byl podle stěžovatele konkludentně uzavřen pracovní poměr mezi ním a vedlejším účastníkem. V doplnění žaloby stěžovatel uvedl, že mu bylo přislíbeno uzavření pracovní smlouvy na konci pracovní směny (č. l. 43-44). V dalším doplnění žaloby stěžovatel uvedl, že i pokud by se nejednalo o pracovněprávní vztah, šlo by o tzv. faktický pracovní poměr, ze kterého stranám vznikají práva a povinnosti posuzované podle zákoníku práce (č. l. 67-68).

14. Vedlejší účastník naopak uvedl, že za úraz stěžovatele nemůže být odpovědný, jelikož stěžovatel nikdy nebyl jeho zaměstnancem a zranění si způsobil při činnosti, kterou v žádném případě nebyl oprávněn vykonávat, a kterou navíc vykonával způsobem značně pochybným. Podle vedlejšího účastníka si dokonce stěžovatel uvedené zranění způsobil zcela vědomě, v úmyslu se na vedlejším účastníkovi finančně obohatit (viz např. vyjádření k žalobě, č. l. 32-33). Vedlejší účastník ve svých podáních opakovaně uvedl, že neměl v úmyslu uzavřít jakýkoliv pracovní poměr se stěžovatelem.

15. V prvoinstančním řízení věc rozhodoval nejdříve samosoudce, později pak soud pokračoval v řízení v senátu složeném ze soudce a dvou přísedících. Touto změnou nalézací soud s ohledem na § 36a odst. 1 písm. a) zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu (dále jen „o. s. ř.“) naznačil, že věc sám hodnotí tak, že se jedná o věc pracovněprávní. V rámci dokazování soud vyslechl jednatele vedlejšího účastníka R. S. Ten popsal běžný průběh přijímacího řízení u vedlejšího účastníka takto: *„Přijímací řízení probíhá tak, že se uchazeč proškolí, je s ním ústní pohovor a pak se půl dne či den zkouší, zda to umí [...]. Pokud by po jednom až dvou dnech udělal normu, uzavřel bych s ním pracovní smlouvu. [...].“* (srov. protokol o jednání, citován výše, č. l. 73). Tento postup byl podobně popsán i svědkem J. K.: *„Pokud se uchazeč osvědčil, tak šel za panem S., se kterým uzavřel pracovní smlouvu. Pracovní smlouvy byly se zaměstnanci*

uzavírány písemně. Nestalo se, aby nějaký uchazeč pracoval bez písemné smlouvy týden či více. Vždy to bylo jen maximálně dva až tři dny“ (č. 1. 62). Na dotaz, jaký by byl postup ve vztahu k stěžovateli, pokud by nedošlo k úrazu, R. S. odpověděl: „Byl by propuštěn domů, pracovní smlouva by s ním uzavřena nebyla. Za těch šest odpracovaných hodin by se s ním podepsala dohoda o provedení práce. [...] Mám připravené formuláře dohod o provedení práce, které s neúspěšným uchazečem podepíšeme až po odpracování těch hodin. [...] Dohody o provedení práce používáme výlučně pro ty případy, když jsme někoho nepřijali jako zaměstnance, ale nějaké hodiny tam odpracoval v rámci zkoušky. Když např. někdo přijde z pracáku, tak je v té době pořád placen úřadem práce, ale nemůže mi tam dělat zadarmo. Nemohu mu také vyplácet černé peníze bez dokladu, proto vyhotovuji dohody o provedení práce jako podklad.“ (č. 1. 73-74). K dotazu, zda byla takto uzavřena dohoda o provedení práce se stěžovatelem, svědkyně B. S. uvedla: „Nevím, ale asi ne, když se to stalo. Nevěděli jsme ani, jak to řešit. Když přijde člověk takto nešikovný, tak nevím, jestli s ním uzavírat nějakou smlouvu. [...] Nebylo to výběrové řízení, bylo to jen na zkoušku, tedy že si práci zkusí. Nevím, proč s žalobcem nebyla uzavřena zpětně dohoda o provedení práce.“

16. Po provedeném dokazování soud prvního stupně žalobu stěžovatele zamítl. Své rozhodnutí odůvodnil tím, že k úrazu došlo v době, kdy se již v areálu vedlejšího účastníka neměl nacházet, na místě, kde se vůbec neměl nacházet, a se zařízením, k jehož použití vůbec nedostal pokyn. Podle nalézacího soudu bylo na základě výpovědí zaměstnanců vedlejšího účastníka jednoznačně prokázáno, že stěžovatel dostal jasný pokyn k tomu, aby opustil areál vedlejšího účastníka a odešel domů. Soud v odůvodnění také uvedl, že zaměstnavatel *„obecně nemůže nést odpovědnost za to, co se stane jeho zaměstnancům (natož cizím osobám) v době jejich volna, pokud neoprávněně vniknou na pracoviště mimo jejich pracovní dobu. Nelze po žalovaném rozumně požadovat, aby zabezpečil svůj areál jako atomovou elektrárnu a měl zcela přesný přehled o tom, kdo se v něm pohybuje a zda dotyčná osoba skutečně odešla či nikoliv (jak naznačoval inspektorát práce).“* Podle nalézacího soudu navíc mezi stěžovatelem a vedlejším účastníkem nevznikl žádný pracovněprávní vztah, jelikož stěžovatel podle nalézacího soudu *„neučinil žádný skutečný projev, který by takový vztah mohl založit.“* Podle soudu směřovaly všechny úkony vedlejšího účastníka, resp. jeho zaměstnanců, pouze k tomu, aby zjistili, zda má stěžovatel předpoklady pro to, aby s ním mohl být v budoucnosti případně uzavřen pracovní poměr; ze strany vedlejšího účastníka se tedy jednalo o delší přijímací řízení a žádný z úkonů vedlejšího účastníka nelze vyhodnotit jako projev vůle k uzavření jakéhokoliv pracovněprávního vztahu. Ani na straně stěžovatele nebyla podle nalézacího soudu vůle uzavřít pracovněprávní vztah, jelikož *„neprojevil zatím žádný zájem cokoliv sjednávat, nečinil žádný krok v tomto směru, mohl mít pouze vnitřní pohnutku, že by měl o takovou práci asi zájem.“*

17. K případné existenci faktického pracovního poměru nalézací soud uvedl, že mezi účastníky *„nebyl uzavřen ani tzv. faktický pracovní poměr, ani tam nevznikl faktický vztah pro vypořádání dle pracovněprávních předpisů, neboť mezi nimi dosud nevznikl žádný vztah z pohledu pracovněprávních předpisů. I kdyby se snad dovodila existence faktického vztahu či faktického pracovního poměru, tak by se mohli účastníci ve smyslu rozhodnutí NS 21 Cdo 2014/2000 vypořádat pouze pokud jde o bezdůvodné obohacení za prospěch vzniklý odvedenou činností, neuplatnilo by se však ustanovení zákoníku práce o odpovědnosti za škodu z pracovního poměru, obdobně jako ustanovení o skončení pracovního poměru, protože nejde o pracovní poměr.“* Podle nalézacího

soudu nemůže uchazeči o zaměstnání pouze z titulu zájmu o pracovní místo vznikat stejná právní ochrana jako zaměstnancům.

18. Nalézací soud situaci posoudil jako přijímací řízení ve smyslu § 31 zák. práce a uzavřel, že stěžovateli tedy nebyla přidělena práce jako zaměstnanci, ale jako uchazeči o zaměstnání, z čehož plyne, že jeho práci „nelze považovat za výkon práce ve smyslu zákoníku práce.“ Podle soudu se taktéž nejednalo o zaměstnávání „načerno“, jelikož dobu dvou až tří dnů „soud nepovažuje za tak dlouhou dobu, aby bylo možno hovořit o tzv. černém zaměstnávání.“ V tomto kontextu nalézací soud také konstatoval, že zpětné uzavírání dohod o provedení práce sloužilo „nikoliv jako úkon k založení pracovněprávního poměru, ale pouze jako administrativní podklad pro vyplacení peněz za vykonanou činnost.“ Nalézací soud na závěr rekapituloval rozhodnutí úřadů inspekce práce a uvedl, že „jednak bylo řízení zastaveno a jednak ani případné věcné rozhodnutí by nebylo pro soud závazné.“ Podle soudu jsou závěry inspektorátu práce „zcela mimo realitu“ a nemůže se s nimi ztotožnit. Žalobu stěžovatele tedy soud zamítl.

19. Stěžovatel napadl zamítavý rozsudek odvoláním, ve kterém uvedl, že rozhodnutí soudu prvního stupně spočívá na nesprávném právním posouzení věci, že soud prvního stupně dospěl na základě provedených důkazů k nesprávným skutkovým zjištěním a že nepřihlédl ke stěžovatelem tvrzeným skutečnostem nebo k jím označeným důkazům. Stěžovatel v odvolání zopakoval, že v okamžiku, kdy začal vykonávat zadanou práci, byly naplněny veškeré podstatné náležitosti pracovní smlouvy, a že absence písemné pracovní smlouvy je pouze porušením právní povinnosti ze strany zaměstnavatele, nikoli důvodem pro neplatnost pracovněprávního vztahu. Stěžovatel dále tvrdil, že se opakovaně domáhal uzavření písemné pracovní smlouvy a že mu bylo přislíbeno, že k tomu dojde po skončení pracovní doby. Stěžovatel upozornil na to, že závěry soudu o vůli účastníků jsou nesprávné a pramení z chybné aplikace příslušných právních ustanovení a zejména použité judikatury. Soud taktéž podle stěžovatele pochybil při aplikaci judikatury týkající se tzv. faktického pracovního poměru. Podle stěžovatele navíc nelze považovat za legitimní, aby zaměstnavatel po určitou dobu prováděl přijímací řízení uchazeče o práci tak, že mu přidělí plnohodnotnou samostatnou práci, a aby měl takovýto postup dokonce oporu v zákoníku práce. Upozornil na to, že postup zaměstnavatele byl kategoricky odmítnut inspektorátem práce a že je v rozporu s celkovou koncepcí a duchem legislativy na úseku pracovního práva. Podle stěžovatele se nejednalo o přijímací řízení, ale o výkon závislé práce ve smyslu zákoníku práce, a tedy o pracovní poměr založený pracovní smlouvou nebo dohodou o provedení práce. Ke skutkovým zjištěním nalézacího soudu stěžovatel v odvolání uvádí, že mu nikdo nezakázal pohyb po areálu ani činnost na kapovací pile, a také že popírá, že by byl cca ve 13 hodin vyzván k odchodu domů. Stěžovatel proto uzavírá, že plnil pracovní úkoly ve smyslu § 273 odst. 1 a 2 zákoníku práce. V závěru odvolání stěžovatel uvádí, že pokud by nebylo možno na situaci aplikovat zákoník práce, aplikoval by se § 420 a násl. tehdy účinného občanského zákoníku (č. 40/1964 Sb., dále jen „OZ“).

20. Krajský soud v Českých Budějovicích označil odvolání stěžovatele za nedůvodné. S odkazem na ustanovení zákoníku práce se odvolací soud zabýval předpoklady odpovědnosti zaměstnavatele za škodu při pracovním úrazu. Ve vztahu ke skutkovým zjištěním odvolací soud uvedl, že i když stěžovatel pokyn k ukončení práce a opuštění pracoviště popírá, udělení tohoto pokynu bylo zjištěno z výpovědí zaměstnanců vedlejšího účastníka a z vysvětlení podaném obchodním zástupcem vedlejšího účastníka před policií. Ve vztahu k právním závěrům nalézacího soudu

o neexistenci pracovněprávního vztahu se odvolací soud nevyjádřil; uvedl však, že pokud stěžovatel nerespektoval pokyn ohledně zákazu další práce a odchodu z pracoviště a následně utrpěl úraz, pak by vedlejší účastník neodpovídal ani v případě existence pracovněprávního vztahu. Podle odvolacího soudu totiž *„škoda nevznikla žalobci při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním a chybí tak jeden z předpokladů odpovědnosti dle ust. § 265 odst. 1 zák. práce.“* Odvolací soud dále vyloučil i vznik odpovědnosti podle § 265 odst. 1 zák. práce či podle § 420 odst. 2 OZ, neboť *„v řízení nebylo prokázáno, že by se úraz žalobci stal v příčinné souvislosti s porušením právní povinnosti zaměstnance žalovaného.“* K trestnímu stíhání J. K. odvolací soud uvedl, že tento se sice v rámci trestního řízení doznal k tomu, že stěžovatele pustil do areálu a osobně ho instruoval, avšak škoda stěžovateli nevznikla v příčinné souvislosti s tímto jednáním obžalovaného, nýbrž z důvodu svévolné práce stěžovatele na stroji, který byl mimo provoz. Odvolací soud proto potvrdil rozsudek soudu prvního stupně jako věcně správný.

21. Nejvyšší soud k dovolání stěžovatele uvedl, že stěžovatel pouze zpochybnil hodnocení důkazů odvolacím soudem a předestřel své vlastní skutkové závěry, na nichž vybudoval odlišné právní posouzení věci. Jelikož stěžovatel podle dovolacího soudu zpochybňoval pouze skutková zjištění, soud dovolání odmítl podle ustanovení § 243c odst. 1 věty první o. s. ř.. Zároveň však dovolací soud v reakci na právní argumenty stěžovatele uvedl, že *„podle ustanovení § 237 o. s. ř. není dovolání ani v tomto směru přípustné, neboť rozhodnutí odvolacího soudu je v souladu s ustálenou rozhodovací praxí dovolacího soudu a není důvod, aby rozhodná právní otázka byla posouzena jinak.“* Odmítavé usnesení Nejvyššího soudu stěžovatel napadl ústavní stížností.

III. Argumentace stran

22. Stěžovatel ve své ústavní stížnosti polemizuje s napadenými rozhodnutími obecných soudů a namítá porušení svého práva na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 evropské Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“). Podle stěžovatele jsou skutková zjištění obecných soudů výrazem svévole při hodnocení důkazů, přičemž odůvodnění jejich rozhodnutí jsou zcela nedostatečná a v některých částech zmatečná a nesrozumitelná. Stěžovatel dále uvádí, že v řízení před obecnými soudy byla porušena zásada právní jistoty a předvídatelnosti rozhodnutí, jelikož napadená rozhodnutí byla překvapivá a neočekávaná.

23. Hlavní výtka stěžovatele směřuje k nejasnému vypořádání klíčové otázky existence či neexistence pracovněprávního vztahu mezi účastníky řízení před obecnými soudy. Nalézací soud konstatoval neexistenci pracovněprávního vztahu v jakékoli formě a z tohoto závěru dovodil neexistenci nároku stěžovatele. Odvolací soud se klíčovou otázkou existence či neexistence pracovněprávního vztahu mezi účastníky vůbec nezabýval, ani nesdělil, zda právní názor nalézacího soudu v této otázce považuje za správný či nikoli; v odůvodnění pouze uvedl, že i v případě existence pracovněprávního vztahu by vedlejší účastník za úraz stěžovatele nenesl odpovědnost, a to z důvodu chybějící příčinné souvislosti mezi jednáním vedlejšího účastníka a úrazem stěžovatele. Stěžovatel se domnívá, že se jedná o zásadní pochybení, které vede k tomu, že řízení působí zmatečně a nepřesvědčivě, neboť stěžovatel dodnes nemá postaveno najisto ani to, zda byl v pracovním poměru vůči vedlejšímu účastníkovi či nikoli, popř. zda tento

trvá či skončil. Stěžovatel zároveň upozorňuje na to, že skutková zjištění obecných soudů jsou ve zjevném rozporu se skutečným obsahem důkazů, ze kterých mají vyplývat, a rovněž že obecné soudy pochybily, když stěžovatele neupozornily (nepoučily), že mají některá jeho tvrzení za neprokázané, resp. že má navrhnout důkazy tato tvrzení prokazující. Dovolacímu soudu stěžovatel vytýká především to, že se dovoláním zabýval zcela formalisticky, neboť závěr, že dovolání brojí výhradně proti skutkovým zjištěním odvolacího soudu, je objektivně v rozporu s obsahem dovolání.

24. Na výzvu Ústavního soudu se k ústavní stížnosti vyjádřili účastníci řízení. Okresní soud v Českých Budějovicích uvedl, že v řízení byly dodrženy všechny zásady civilního řízení, bylo postupováno v souladu s občanským soudním řádem a ostatními zákony a rozhodnutí bylo řádně odůvodněno právní argumentací na základě zjištěného skutkového stavu. Krajský soud v Českých Budějovicích odkázal na své závěry plynoucí z odůvodnění napadeného rozsudku a ústavní stížnost označil za nedůvodnou. Nejvyšší soud označil argumenty stěžovatele v ústavní stížnosti za pouhé pokračování polemiky vedené v průběhu řízení před obecnými soudy a Ústavnímu soudu doporučil, aby stížnost odmítl jako zjevně neopodstatněnou. Vedlejší účastník doručil Ústavnímu soudu vyjádření, v němž především zopakoval svá skutková tvrzení z předchozích řízení a projevil nesouhlas s tvrzeným porušením práva na spravedlivý proces.

IV. Hodnocení Ústavního soudu

25. Ústavní soud přezkoumal náležitosti ústavní stížnosti a shledal, že byla podána včas, osobou k tomu oprávněnou a zastoupenou advokátem v souladu s § 30 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“). Ústavní stížnost splňuje i další zákonem stanovené formální náležitosti, včetně vyčerpání všech dostupných procesních prostředků; je tedy přípustná.

26. O ústavní stížnosti rozhodl Ústavní soud bez nařízení ústního jednání, neboť v intencích § 44 zákona o Ústavním soudu dospěl k závěru, že by při něm nebylo možné očekávat další objasnění věci. K posouzení věci vedle vyjádření účastníků vyžádal spis Okresního soudu v Českých Budějovicích, vedený pod sp. zn. 30 C 200/2015. Ze spisu Ústavní soud zjistil skutečnosti rekapitulované v bodech 3 až 21 výše a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

27. Ústavní soud úvodem připomíná, že jako orgán ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy České republiky, dále jen „Ústava“) není součástí soustavy obecných soudů a není povolán k přezkumu správnosti aplikace podústavního práva. Postup soudů v občanském soudním řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad jiných než ústavních předpisů, jakož i jejich aplikace při řešení konkrétních případů, jsou záležitosti obecných soudů, přičemž Ústavnímu soudu nepřísluší právo dozoru nad jejich rozhodovací činností. K takovému dozoru či kontrole je však Ústavní soud oprávněn, pokud obecné soudy svými rozhodnutími zasahují do ústavně zaručených základních práv a svobod jednotlivce. Jak Ústavní soud opakovaně vymezil, základní práva a svobody působí jako regulativní ideje, na něž obsahově navazují komplexy norem podústavního práva; současně tyto ideje determinují výklad právních norem. Porušení některé z těchto norem v důsledku svévole či v důsledku interpretace, jež je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti, pak zakládá porušení základního práva či

svobody [srov. nález sp. zn. III. ÚS 269/99 ze dne 2. 3. 2000 (N 33/17 SbNU 235); nález sp. zn. III. ÚS 74/02 ze dne 10. 10. 2002 (N 126/28 SbNU 85); nález sp. zn. I. ÚS 1052/10 ze dne 29. 9. 2010 (N 206/58 SbNU 857) či nález sp. zn. II. ÚS 3399/14 ze dne 16. 6. 2015 (N 112/77 SbNU 651); všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou rovněž dostupná na <http://nalus.usoud.cz/>].

28. Ze záruk řádného a spravedlivého procesu podle čl. 36 a násl. Listiny a z principu právního státu podle čl. 1 Ústavy plyne povinnost soudů své rozsudky odůvodnit v souladu s ustanoveními procesních právních předpisů. Z odůvodnění přitom musí vyplývat vztah mezi skutkovými zjištěními a úvahami při hodnocení důkazů na straně jedné a právními závěry na straně druhé. V případě, kdy jsou právní závěry soudu v extrémním nesouladu s vykonanými skutkovými zjištěními anebo z nich v žádné možné interpretaci odůvodnění soudního rozhodnutí nevyplývají, nutno takovéto rozhodnutí považovat za stojící v rozporu s čl. 36 odst. 1 Listiny, jakož i s čl. 1 Ústavy [srov. nález sp. zn. III. ÚS 84/94 ze dne 20. června 1995 (N 34/3 SbNU 257); nález sp. zn. III. ÚS 190/01 ze dne 1. 11. 2001 (N 167/24 SbNU 237); nález sp. zn. III. ÚS 2253/13 ze dne 9. 1. 2014 (N 3/72 SbNU 41) či nález sp. zn. I. ÚS 2750/16 ze dne 13. 3. 2017].

29. Z ustálené judikatury Ústavního soudu rovněž plyne, že právo na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny v sobě zahrnuje i právo na racionální odůvodnění závěrů obecných soudů v jejich rozhodnutích. Pouze závěry soudů objektivně udržitelné lze považovat za výraz nezávislého rozhodování obecných soudů. Pokud soudy své závěry racionálně obhajitelně nezdůvodní, jde o projev libovůle (popř. svévole) zakládající zmíněný protiústavní stav [nález sp. zn. I. ÚS 1126/07 ze dne 22. 11. 2007 (N 206/47 SbNU 647); nález sp. zn. I. ÚS 1845/11 ze dne 27. 10. 2011 (N 185/63 SbNU 153) či nález sp. zn. III. ÚS 2253/13 ze dne 9. 1. 2014 (N 3/72 SbNU 41)].

30. Z práva na spravedlivé projednání věci plyne i zákaz tzv. překvapivých rozhodnutí. Podle judikatury Ústavního soudu se o překvapivé rozhodnutí jedná mimo jiné tehdy, pokud účastníci řízení nedostanou příležitost vyjádřit se k odlišnému hodnocení důkazů [nález sp. zn. III. ÚS 1980/13 ze dne 9. 1. 2014 (N 1/72 SbNU 23), body 14-15] nebo k odlišnému právnímu hodnocení [nález sp. zn. I. ÚS 777/07 ze dne 31. 7. 2008 (N 134/50 SbNU 181), bod 15]. Zákaz překvapivých rozhodnutí přitom neznamená, že by účastníci řízení měli vždy znát závěry soudu ještě předtím, než soud vynese rozhodnutí [nález sp. zn. II. ÚS 2804/10 ze dne 21. 4. 2011 (N 81/61 SbNU 269); nález sp. zn. I. ÚS 451/11 ze dne 11. 1. 2012 (N 8/64 SbNU 77), bod 15]. Znamená však, že účastníci řízení musí mít možnost účinně argumentovat ve vztahu ke všem otázkám, na jejichž řešení bude rozhodnutí soudu spočívat (nález sp. zn. I. ÚS 2315/15 ze dne 12. 4. 2016, bod 42).

31. Účastníkům řízení by mělo být zřejmé, které otázky jsou pro řešení věci relevantní, ať už jde o otázky skutkové, nebo právní; je třeba jim umožnit, aby se ke všem těmto otázkám mohli vyjádřit a aby mohli účinně uplatnit své argumenty. Je proto nezbytné, aby soud účastníky řízení poučil, pokud hodlá vycházet z jiné právní úpravy, jiného právního posouzení (srov. § 118a odst. 2 o. s. ř) či z jiných skutkových zjištění, než mohou účastníci řízení předvídat vzhledem k dosavadnímu průběhu řízení. Opačný postup je v rozporu s čl. 36 odst. 1 Listiny, který zaručuje spravedlivý proces (nález sp. zn. I. ÚS 2315/15 ze dne 12. 4. 2016, bod 44; nález IV. ÚS 3035/15 ze dne 12. 4. 2016, bod 26). Jak uvedl Ústavní soud ve věci sp. zn. I. ÚS 138/98 [nález sp. zn. I. ÚS 138/98 ze dne 7. 7. 1999 (N 96/15 SbNU 3)]: „Hranice poučovací povinnosti

obecných soudů jsou ústavně dány čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a též zásadou rovnosti účastníků řízení, a to bez ohledu na to, o jaké řízení jde či jaká věc má být projednávána.“

32. Ústavní soud proto napadená soudní rozhodnutí přezkoumal z pohledu porušení ústavně zaručených základních práv a svobod a dospěl k závěru, že obecné soudy nedostatečně odůvodnily důkazní postup a vyhodnocení skutkových okolností případu, nesprávně posoudily situaci po právní stránce a dospěly k rozhodnutím, která byla z pohledu stěžovatele překvapivá. Obecné soudy tak napadenými rozhodnutími zasáhly do práva stěžovatele na spravedlivý proces, které má přitom v každé demokratické společnosti důležité postavení a patří k jejím základním principům. Bez garance spravedlivého procesu by totiž jakákoliv ochrana práv byla iluzorní (nález sp. zn. II. ÚS 2121/14 ze dne 30. 9. 2014; nález sp. zn. I. ÚS 682/15 ze dne 7. 6. 2016).

A. Skutkové závěry obecných soudů

33. Ústavní soud dospěl po prostudování spisu k závěru, že skutkové závěry obecných soudů v mnoha ohledech nereflektují vykonaná skutková zjištění, resp. že skutkové posouzení situace bez dalšího neplyne ze zjištění, která jsou obsahem spisu.

34. Základní linie příběhu má jasné kontury, na kterých se účastníci řízení shodnou. Stěžovatel se dostavil na pracoviště vedlejšího účastníka a projevil zájem o inzerovanou pracovní pozici. Bez podepsání jakékoli smlouvy a bez poučení o bezpečnosti mu byl zadán pracovní úkol. Stěžovatel několik hodin pracoval v areálu vedlejšího účastníka a v odpoledních hodinách se přesunul ke kapovací pile, aby si nařezal dřevěná prkna. Přitom si uřízl část pravé ruky a byl odvezen do nemocnice.

35. V detailech se však příběh v podání obou stran rozchází. Mezi účastníky totiž přetrvává neshoda na tom, zda se jednalo o pracovní pohovor nebo o výkon závislé práce, zda strany někdy projevíly vůli k uzavření pracovní smlouvy (resp. dohody), zda byl stěžovatel po obědě poslán domů či nikoli, zda se volně pohyboval po areálu v rozporu s pokyny zaměstnanců vedlejšího účastníka, zda byla kapovací pila označena nápisem „mimo provoz“, zda stěžovatel dostal pokyn si dřevěná prkna nařezat nebo zda naopak dostal od vedlejšího účastníka zákaz tuto pilu jakkoliv obsluhovat. Zjišťování objektivní pravdy ve většině těchto otázek je náročným, ne-li nerealizovatelným úkolem, jelikož jediným důkazním materiálem jsou tvrzení účastníků řízení, která jsou z pochopitelných důvodů rozporná či dokonce protichůdná.

36. Jak bylo shrnuto v bodech 10 a 11, výše popsané události vedly k vyšetřování věci ve správním i v trestním řízení. Oblastní inspektorát práce shledal na základě kontroly vykonané u vedlejšího účastníka několik porušení pracovněprávních předpisů, konkrétně nedodržení povinností při zajišťování bezpečnosti práce, neohlášení pracovního úrazu příslušným orgánům a neuzavření písemné pracovní smlouvy (resp. dohody). V trestním řízení zároveň došlo k plnému doznání zaměstnance vedlejšího účastníka ke skutku, který státní zástupce kvalifikoval jako trestný čin těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti. Nutno zdůraznit, že nález oblastního inspektorátu práce byl předmětem prekluze a předmětné trestní stíhání bylo podmíněně zastaveno; nejedná se tedy o rozhodnutí, kterými by byly obecné soudy ve smyslu § 135 odst. 1 o. s. ř. při hodnocení důkazů vázány. Přesto však mohou skutková zjištění příslušných orgánů v těchto řízeních sloužit jako vysoce relevantní podklady pro zjištění skutkového stavu,

a to zejména v situaci, kdy na ně účastníci řízení ve svých podáních (opakovaně) odkazují a kdy jsou tato zjištění součástí důkazního postupu před nalézacím soudem.

37. S ohledem na požadavky spravedlivého procesu garantovaného v čl. 36 Listiny mají obecné soudy povinnost důkazní postup vyčerpávajícím způsobem popsat a logicky i věcně přesvědčivým způsobem odůvodnit. V situaci „tvrzení proti tvrzení“ je potřebné na soudy, a to z hlediska práva ústavního i podústavního, klást zvýšené požadavky, a to v souvislosti s vyvozením závěrů o tom, které skutečnosti soud vzal za prokázané, o které důkazy svá skutková zjištění opřel a jakými úvahami se řídil při hodnocení provedených důkazů [nález sp. zn. III. ÚS 532/01 ze dne 31. 1. 2002 (N 10/25 SbNU 69); nález sp. zn. I. ÚS 368/15 ze dne 15. 2. 2016 či nález sp. zn. I. ÚS 520/16 ze dne 22. 6. 2016]. Ač tedy Ústavní soud zásadně nepřehodnocuje důkazy provedené obecnými soudy [např. nález sp. zn. II. ÚS 341/96 ze dne 25. 6. 1997 (N 84/8 SbNU 281)], opakovaně přikročil ke kasaci rozhodnutí, v nichž nebyl důkazní postup pečlivě a úplně popsán a také logicky a přesvědčivě odůvodněn [např. nález sp. zn. III. ÚS 463/2000 ze dne 30. 11. 2000 (N 181/20 SbNU 267) či nález sp. zn. III. ÚS 181/2000 ze dne 23. 11. 2000 (N 175/20 SbNU 241)]. Obdobně Ústavní soud zasáhl v případech, kdy v soudním rozhodování byla učiněna skutková zjištění v extrémním nesouladu s vykonanými důkazy [viz např. nález sp. zn. III. ÚS 166/95 ze dne 30. 11. 1995 (N 79/4 SbNU 255)].

38. Napadená rozhodnutí obecných soudů výše uvedené požadavky spravedlivého procesu nesplňují. Nalézací soud v rámci dokazování vyslechl celkem tři svědecké výpovědi, všechny navržené vedlejším účastníkem, a následně sdělil obsah inzerátu zveřejněného vedlejším účastníkem, obsah trestního spisu a obsah přílohového spisu inspektorátu práce; ostatní navržené důkazy pro nadbytečnost neprovedl. V odůvodnění napadeného rozsudku pak nalézací soud uvedl, že považuje některé skutkové okolnosti za jasné a prokázané, čímž dal bez dalšího za pravdu tvrzením zaměstnanců vedlejšího účastníka, například že se v době úrazu stěžovatel již neměl v areálu vedlejšího účastníka nacházet, nebo že vedlejší účastník vůbec nevěděl, že se stěžovatel v jeho areálu ještě nachází. K těmto závěrům nalézací soud dospěl bez jakékoli reflexe zjištění plynoucích z trestního spisu či z přílohového spisu inspektorátu práce, které byly součástí dokazování, a bez ohledu na (opakovaná) tvrzení stěžovatele nasvědčující opačným skutkovým závěrům. Nalézací soud se v odůvodnění omezil pouze na konstatování, že výpověď svědka K. považuje „za zcela věrohodnou, neboť již u žalovaného nepracuje, naopak byl žalovaným propuštěn, a proto není důvod, aby vypovídal v jeho prospěch. Navíc výsledky všech svědků i jednatele žalovaného korespondují, odpovídají i skutečností zjištěným z dalších důkazů, např. jejich předchozím výpovědím v jiných řízeních, takže ani u nich soud nemá důvod pochybovat o jejich věrohodnosti.“ Toto konstatování však nelze považovat za vyčerpávající a pečlivé odůvodnění toho, jakými úvahami se soud řídil při hodnocení provedených důkazů, jak to vyžaduje ustálená judikatura Ústavního soudu rekapitulovaná v předchozím bodě.

39. Lze tedy uzavřít, že skutková zjištění obecných soudů bez dalšího neplynou z vykonaných důkazů a odůvodnění nalézacího soudu nenaplnuje požadavky spravedlivého procesu, jak jsou artikulovány v ustálené judikatuře Ústavního soudu. Postup obecných soudů tedy už s ohledem na nedostatečně zjištěný skutkový stav zakládá porušení práv stěžovatele garantovaných v čl. 36 odst. 1 Listiny.

B. Právní závěry obecných soudů

40. Z obsahu spisu dále plyne, že obecné soudy dospěly v napadených rozhodnutích k právním závěrům, jež jsou v extrémním rozporu s vykonanými skutkovými zjištěními. V řízení před obecnými soudy hrála zásadní roli otázka, zda mezi stěžovatelem a vedlejším účastníkem došlo ke vzniku pracovněprávního vztahu či nikoli. Tato otázka je pro řešení věci bezpochyby centrální, avšak její zodpovězení je pouze jedním z několika kroků vedoucích k právním závěrům o existenci či neexistenci nároku stěžovatele.

41. Stěžovatel se žalobou domáhal náhrady škody za úraz, který utrpěl na pracovišti vedlejšího účastníka. Z podání stěžovatele bylo v souladu s § 42 odst. 4 a § 79 odst. 1 o. s. ř. patrné, které věci se podání týká a co sleduje. Právní kvalifikace uplatněného nároku směřovala do oblasti pracovního práva, jelikož stěžovatel konsistentně tvrdil, že byl zaměstnancem vedlejšího účastníka a že předmětný úraz byl pracovním úrazem.

42. Ve smyslu dispoziční zásady vyjádřené v § 153 odst. 2 o. s. ř. je soud vázán žalobním návrhem; není však vázán právní kvalifikací nároku (srov. Drápal, L., Bureš, J. a kol. *Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2009, str. 1033). Pokud se tedy stěžovatel domáhá náhrady škody plynoucí z určitého skutkového stavu, soud je tímto vymezeným předmětem řízení vázán a nemůže ho překročit; může však učinit právní posouzení, zda se jedná o odpovědnost za škodu v režimu zákoníku práce nebo v režimu občanského zákoníku, a to nezávisle na tom, jak situaci právně posoudil stěžovatel ve své žalobě.

43. V nyní projednávané věci přichází do úvahy dvě alternativy právního posouzení situace, které respektují předmět řízení, jak byl vymezen žalobním návrhem.

44. Za prvé, pokud byl stěžovatel zaměstnancem vedlejšího účastníka (což měly obecné soudy pečlivě posoudit v souladu s ustanoveními zák. práce a s ustálenou judikaturou, jak je rozvedeno níže v bodech 58 až 75), aplikovala by se na situaci ustanovení § 265 a násl. zákoníku práce o odpovědnosti zaměstnavatele za škodu. V takovém případě by o věci rozhodoval senát, jak plyne z ustanovení § 36a odst. 1 písm. a) zák. práce.

45. Za druhé, pokud obecné soudy dospěly k názoru o neexistenci pracovněprávního vztahu mezi stěžovatelem a vedlejším účastníkem, měly věc dále posoudit prizmatem občanského práva a uvážit, zda může být vedlejší účastník odpovědný podle obecných ustanovení občanského práva o povinnosti prevence (§ 415 a násl. OZ, který byl účinný v době úrazu stěžovatele, resp. § 2900 a násl. dnes účinného zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, dále jen „NOZ“) a o odpovědnosti za škodu (§ 420 OZ, resp. § 2910 NOZ), příp. podle ustanovení o odpovědnosti za škodu z provozní činnosti (§ 420a OZ, resp. § 2924 NOZ). V rámci úvah o případné občanskoprávní odpovědnosti se měly soudy primárně věnovat otázce, zda se vedlejší účastník dopustil protiprávního jednání (např. zda dostal své povinnosti zajistit bezpečnost a ochranu zdraví při práci nejen pro své zaměstnance, ale rovněž pro všechny fyzické osoby, které se s jeho vědomím zdržují na jeho pracovištích, jak plyne z § 101 odst. 5 zák. práce), přičemž v případě existence protiprávního jednání měly soudy dále zkoumat, zda existuje příčinná souvislost mezi tímto protiprávním jednáním a úrazem stěžovatele.

46. Stěžovatel vnímal tento spor jako pracovněprávní věc a ve svých tvrzeních a důkazech se zaměřil zejména na prokázání existence pracovněprávního vztahu. Tento jeho právní názor měl oporu i v obsazení soudu, jelikož o věci od prvního jednání

rozhodoval senát, což mohlo stěžovatele utvrdit v názoru, že se jedná o pracovněprávní spor. Pokud nalézací soud následně dospěl k názoru, že stěžovatel nebyl zaměstnancem vedlejšího účastníka, měl celou věc posoudit v režimu obecného občanského práva; v takovém případě měl rovněž účastníky řízení poučit ve smyslu § 118a odst. 2 o. s. ř. a vyzvat je, aby v potřebném rozsahu doplnili vylíčení rozhodných skutečností.

47. Jak plyne z ustálené judikatury Ústavního soudu k § 118a o. s. ř., nelze připustit, aby soud nedal účastníkovi možnost vysvětlit nebo doplnit chybějící skutečnosti; takový postup by vedl k porušení práva na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny, neboť by účastníkovi řízení nebyla poskytnuta soudní ochrana a zároveň by byla porušena zásada předvídatelnosti soudního rozhodnutí [srov. nález sp. zn. I. ÚS 2014/10 ze dne 7. 4. 2011 (N 67/61 SbNU 61); nález sp. zn. III. ÚS 4495/12 ze dne 16. 5. 2013 (N 87/69 SbNU 385) či nález sp. zn. I. ÚS 1024/15 ze dne 1. 8. 2016].

48. Rovněž rozhodnutí odvolacího soudu bylo z pohledu účastníků řízení překvapivé a nepředvídatelné, jelikož odvolací soud se nevyjádřil k právním závěrům nalézacího soudu o neexistenci pracovněprávního vztahu; právě naopak, s odkazem na ustanovení zákoníku práce se zabýval předpoklady odpovědnosti zaměstnavatele za škodu při pracovním úrazu. Ústavní soud již dříve ve své rozhodovací činnosti uvedl, že pokud odvolací soud zaujme jiný právní názor, než na základě kterého rozhodl soud prvního stupně, měl by v zásadě na tuto změnu účastníky upozornit a umožnit jim se k ní vyjádřit, případně i navrhnout důkazy, které ve vztahu k dosavadnímu právnímu názoru nebyly významné [nález sp. zn. II. ÚS 1835/12 ze dne 5. 9. 2012 (N 152/66 SbNU 289); nález sp. zn. I. ÚS 3271/12 ze dne 4. 4. 2013 (N 50/69 SbNU 45); nález sp. zn. IV. ÚS 2316/13 ze dne 18. 3. 2015 (N 58/76 SbNU 785) či nález sp. zn. IV. ÚS 4044/16 ze dne 30. 5. 2017].

49. V souvislosti s poučovací povinností lze také odkázat na odbornou literaturu, která upozorňuje, že *„civilní proces je zde proto, aby sloužil ochraně subjektivních soukromých práv, a naopak hmotné právo samo bez ochranné funkce civilního procesu nemůže existovat. Občanské právo hmotné (a další soukromoprávní odvětví) na straně jedné a civilní právo procesní na straně druhé představují sice samostatná právní odvětví, avšak jsou spjata vzájemnými funkčními vazbami. Právě jejich existence je důvodem, proč poučení o procesních právech a povinnostech nelze plně oddělit od poučení o právech hmotných...“* [srov. David, L., Ištváněk, F., Javůrková, N., Kasíková, M., Lavický, P. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2009, str. 10 a násl.; viz také nález sp. zn. I. ÚS 4004/14 ze dne 22. 9. 2015 (N 174/78 SbNU 593)].

50. V obecné rovině lze uzavřít, že bez ohledu na to, zda hmotněprávní posouzení situace spadá do rámce pracovního práva (stěžovatel v pozici zaměstnance) či občanského práva (stěžovatel v pozici uchazeče o práci), obecné soudy měly v řízení vycházet z toho, že stěžovatel byl ve vztahu k vedlejšímu účastníkovi v pozici slabší strany, a reflektovat tento fakt v procesněprávním postavení stěžovatele. Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně zdůraznil potřebu konstitucionalizace ochrany slabší smluvní strany jako principu ústavněprávního významu, jímž se orgány veřejné moci mají v aplikační praxi povinnost řídit [nález sp. zn. II. ÚS 2164/10 ze dne 1. 11. 2011 (N 187/63 SbNU 171); nález sp. zn. III. ÚS 562/12 ze dne 24. 10. 2013 (N 179/71 SbNU 153); nález sp. zn. I. ÚS 3512/11 ze dne 11. 11. 2013 (N 183/71 SbNU 201) či nález sp. zn. II. ÚS 3399/14 ze dne 16. 6. 2015 (N 112/77 SbNU 651)]. **Pokud čl. 36 Listiny klade na obecné soudy povinnost vyčerpávajícím způsobem popsat důkazní**

postup a přesvědčivě odůvodnit skutkové závěry a pokud z ustálené judikatury k čl. 36 Listiny plyne poučovací povinnost a zákaz překvapivých rozhodnutí, o to spíše mají obecné soudy dbát na dodržování těchto standardů spravedlivého procesu ve vztahu k účastníkovi řízení, který vystupuje v pozici slabší strany.

i. Princip autonomie vůle a princip ochrany slabší strany

51. Podle čl. 2 odst. 3 Listiny může každý činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá (srov. obdobně čl. 2 odst. 4 Ústavy). Toto ustanovení vyjadřuje jeden ze základních strukturálních principů právního státu, který vychází i z čl. 1 odst. 1 Ústavy, podle kterého ústřední (podle preambule Ústavy dokonce nedotknutelnou) hodnotou českého ústavního pořádku i právního řádu je lidská důstojnost a svoboda (srov. nález sp. zn. I. ÚS 190/15 ze dne 13. 9. 2016).

52. Judikatura Ústavního soudu z čl. 1 odst. 1 Ústavy ve spojení s čl. 2 odst. 3 Listiny dovodila subjektivní právo jednotlivce na svobodné jednání v zákonných mezích [srov. nález sp. zn. I. ÚS 557/05 ze dne 24. 7. 2007 (N 116/46 SbNU 99); nález sp. zn. III. ÚS 3333/11 ze dne 26. 9. 2013 (N 168/70 SbNU 563) či nález sp. zn. II. ÚS 2124/14 ze dne 26. 1. 2016]. Ústavní soud ustáleně judikuje že podmínkou fungování právního státu je respektování autonomní sféry jednotlivce, která také požívá ochrany ze strany státu tak, že na jedné straně stát zajišťuje ochranu proti zásahům ze strany třetích subjektů a na straně druhé sám vyvíjí pouze takovou aktivitu, kterou do této sféry nezasahuje, resp. zasahuje pouze v případech, které jsou odůvodněny určitým veřejným zájmem, a kdy je takový zásah proporcionální s ohledem na cíle, jichž má být dosaženo [nález sp. zn. I. ÚS 546/03 ze dne 28. 1. 2004 (N 12/32 SbNU 107)].

53. Tato smluvní volnost ovšem nemůže být neomezená, a to z důvodu respektování principu ochrany slabší strany, který je principem ústavněprávního významu (srov. bod 50 výše).

54. Pokud Ústavní soud ve své judikatuře zdůrazňuje ústavní rozměr principu ochrany slabší smluvní strany, platí to bezpochyby i v pracovněprávních vztazích: „Tento princip je obzvláště akcentován v oblasti práva pracovního, jež musí účinným způsobem chránit zaměstnance před jakýmkoli formami nátlaku a svévole ze strany zaměstnavatele [...]. Jde o projev ochranné funkce pracovního práva a principu ochrany stability pracovního poměru.“ [srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 83/06 ze dne 12. 3. 2008 (N 55/48 SbNU 629; 116/2008 Sb.); nález sp. zn. II. ÚS 1774/14 ze dne 9. 12. 2014 (N 221/75 SbNU 485) či nález sp. zn. II. ÚS 3399/14 ze dne 16. 6. 2015 (N 112/77 SbNU 651)]. Pracovněprávní vztahy jsou coby vztahy soukromoprávní povahy primárně založeny na respektování smluvní volnosti účastníků pracovněprávního vztahu (zaměstnanec-zaměstnavatel). Smluvní svoboda stran je však v pracovněprávních vztazích významně omezena, a to za účelem zajištění zvláštní zákonné ochrany zaměstnance. Jde o jeden ze základních účelů a cílů pracovního práva, který byl navíc později v zákoníku práce vyjádřen výslovně [§ 1a odst. 1 písm. a) zák. práce; srov. i nález sp. zn. Pl. ÚS 83/06 (citován výše), zejm. body 196 a 202].

55. Ochrana zaměstnance v pracovněprávních vztazích je zakotvena rovněž v čl. 28 Listiny, který zaměstnancům výslovně garantuje právo na spravedlivou odměnu za práci a na uspokojivé pracovní podmínky. Podle ustálené judikatury se přitom základní práva neuplatňují pouze vůči státu, ale působí rovněž zprostředkovaně skrze jednotlivé normy podústavního práva tak, že „prozařují“ podústavním právem [nález sp. zn. I. ÚS 185/04 ze dne 14. 7. 2004 (N 94/34 SbNU 19) či nález sp. zn. Pl. ÚS 20/15 ze dne 19. 7. 2016],

v tomto případě ustanoveními zákoníku práce. Soudy jsou přitom povinny toto prozařování pečlivě vážit a brát v potaz tak, aby při výkladu či aplikaci norem podústavního práva zároveň chránily základní práva, jak je stanoveno v čl. 4 Ústavy [srov. náleží sp. zn. Pl. ÚS 83/06 (citován výše), bod 183].

56. Česká republika se navíc i na mezinárodním fóru zavázala k tomu, že bude respektovat právo každého člověka na bezpečné a zdravotně nezávadné pracovní podmínky, jak plyne z čl. 7 písm. b) Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (č. 120/1976 Sb.). I těmto požadavkům odpovídá úprava pracovních podmínek v zákoníku práce a v dalších právních předpisech, které stanoví sankce za nerespektování standardů a požadavků v oblasti pracovního práva.

57. Zákoník práce navíc ve svém § 18 stanoví, že pokud je možné právní jednání vyložit různým způsobem, použije se výklad pro zaměstnance nejpříznivější. Podobně v situaci, kdy existují pochybnosti o tom, zda je někdo zaměstnancem či nikoli, nutno postupovat v souladu s principem ochrany slabší strany. Pokud tedy soudy posuzovaly otázku existence či neexistence pracovněprávního vztahu mezi stěžovatelem a vedlejším účastníkem, rozhodovaly také o tom, zda stěžovateli náleží ochrana plynoucí z pracovněprávních předpisů a z čl. 28 Listiny. Jedná se o otázku s významnou ústavněprávní dimenzí, což klade na soudy velkou odpovědnost, aby pečlivě zjistily skutkový stav, vyvodily z něj správné skutkové závěry a na jejich základě správně subsumovaly situaci pod aplikovatelné právní normy.

ii. Otázka existence pracovněprávního vztahu

58. Z výpovědi účastníků řízení před obecnými soudy je zřejmé, že mezi stěžovatelem a vedlejším účastníkem přetrvává zásadní neshoda na tom, zda mezi nimi vznikl pracovněprávní vztah či nikoli. Stěžovatel je přesvědčen, že s vedlejším účastníkem vstoupil do pracovněprávního vztahu; vedlejší účastník naopak konzistentně tvrdí, že stěžovatel nebyl jeho zaměstnancem, nýbrž pouze uchazečem o zaměstnání, který u něj vykonával „práci na zkoušku“.

59. Soud prvního stupně dospěl k závěru, že ke vzniku pracovněprávního vztahu mezi účastníky řízení nedošlo, odvolací soud situaci (podmíněně) posoudil prizmatem zákoníku práce a dovolací soud označil podání stěžovatele za skutkové, přestože klíčovou otázkou bylo právě samotné posouzení charakteru právního vztahu.

60. Podle § 6 zákoníku práce je zaměstnancem fyzická osoba, která se zavázala k výkonu závislé práce v základním pracovněprávním vztahu. Toto ustanovení je nutno ve světle systematického výkladu a ve světle ustálené judikatury interpretovat tak, že status zaměstnance (a ochrana z něj plynoucí) může být založen třemi způsoby: (a) uzavřením platné pracovní smlouvy (resp. dohody) v písemné formě, v souladu s požadavky plynoucími ze zákoníku práce; (b) uzavřením pracovní smlouvy (resp. dohody) ústně či konkludentně, přičemž takové jednání je sice v rozporu s požadavky plynoucími ze zákoníku práce, ale přesto zakládá platný pracovněprávní vztah; a (c) bez uzavření platné pracovní smlouvy (resp. dohody), pokud dochází k výkonu závislé práce v tzv. faktickém pracovním poměru.

a) Uzavření písemné pracovní smlouvy (resp. dohody)

61. Žádoucím a právem aprobovaným způsobem vzniku pracovněprávního vztahu je uzavření platné pracovní smlouvy (resp. dohody) v písemné formě, v souladu s požadavky plynoucími ze zákoníku práce.

62. V projednávaném případě je ze skutkových zjištění nalézacího soudu zřejmé, že mezi stěžovatelem a vedlejším účastníkem k uzavření písemné pracovní smlouvy (resp. dohody) nedošlo. To však nevede bez dalšího k závěru, že mezi stěžovatelem a vedlejším účastníkem nemohl vzniknout platný pracovněprávní vztah, který by byl základem pro aplikaci ustanovení zákoníku práce na předmětnou situaci.

63. Ústavní zásada ochrany zaměstnance jako slabší strany je vyjádřena mimo jiné v § 18 zák. práce, který stanoví, že je-li možné právní jednání vyložit různým způsobem, použije se výklad pro zaměstnance nejpříznivější, a v ustanovení § 19 odst. 3 zák. práce, podle kterého nemůže být neplatnost právního jednání zaměstnanci na újmu, nezpůsobí-li neplatnost výlučně sám. Z ustanovení § 20 odst. 1 zák. práce dále plyne, že „[n]ebylo-li právní jednání učiněno ve formě, kterou vyžaduje tento zákon, a bylo-li již započato s plněním, není možné se neplatnosti tohoto jednání dovolat u těch jednání, jimiž vzniká nebo se mění základní pracovněprávní vztah.“ Na právní jednání zakládající základní pracovněprávní vztah se tedy i přes nedodržení písemné formy hledí jako na právní jednání platné a základní pracovněprávní vztah z něho vzniklý je taktéž nutno považovat za existující; strany tohoto vztahu mají stejná práva a povinnosti jako strany pracovněprávního vztahu založeného bezvadným právním jednáním (srov. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 2444/2013 ze dne 24. 3. 2015). Povinnost hledět na právní jednání jako na platné přitom stíhá nejen účastníky tohoto jednání, ale také soudy či správní orgány [srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 30. 4. 2014, č. j. 7 Ads 52/2014-37 (3080/2014 Sb. NSS); srov. také Bělina, M. a kol. *Zákoník práce, 2. vydání. Komentář*. C. H. Beck, 2015, s. 151-156].

b) Uzavření ústní či konkludentní pracovní smlouvy (resp. dohody)

64. Z ustálené judikatury Nejvyššího soudu vyplývá, že pro vznik pracovní smlouvy je rozhodující, zda se účastníci shodli na jejím obsahu (§ 244 odst. 1 zák. práce). K tomu může dojít jak písemně, tak ústně nebo jiným způsobem nevzbuzujícím pochybnost o tom, co chtěli jednající projevít, tedy i konkludentně (srov. § 240 odst. 2 zák. práce). Nedostatek písemné formy pracovní smlouvy totiž není důvodem její neplatnosti (§ 242 odst. 2 zák. práce, viz rovněž § 20 odst. 1 zák. práce). K tomu, aby bylo možné v konkrétním případě posoudit, zda (resp. kdy) došlo k uzavření pracovní smlouvy, přitom nejsou rozhodující subjektivní představy účastníků o tom, kdy podle jejich názoru pracovní poměr vznikl; významné je objektivní zjištění, zda a kdy nastaly takové skutečnosti, s nimiž právní norma vznik tohoto dvoustranného právního úkonu spojuje. Pracovní smlouva je uzavřena, jakmile se účastníci shodli na podstatných (esenciálních) náležitostech, jimiž jsou druh práce, místo výkonu práce a den nástupu do práce (§ 29 odst. 1 zák. práce; viz také rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 2287/2002 ze dne 7. 5. 2001). Není přitom podstatné, zda k dohodě o jednotlivých náležitostech došlo v jediném okamžiku nebo postupně; pracovní smlouva je totiž uzavřena v okamžiku, kdy se její účastníci shodli na celém jejím obsahu. Jestliže poté zaměstnanec v souladu s takto vzniklou pracovní smlouvou začne pro zaměstnavatele pracovat, vznikne pracovní poměr (§ 33 odst. 1 zák. práce; srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 214/2001 ze dne 11. 4. 2002).

65. Pokud stěžovatel ve svých podáních opakovaně uváděl, že mezi ním a vedlejším účastníkem došlo ke vzniku platného pracovněprávního vztahu jinou než písemnou formou, bylo povinností obecných soudů vyčerpávajícím způsobem přezkoumat skutkový stav (včetně reflexe skutkových zjištění jiných orgánů, kterých rozhodnutí byla součástí spisu), vyvodit z tohoto skutkového stavu přílehlavé skutkové závěry

a celou situaci právně posoudit v souladu s požadavky plynoucími z právní úpravy, z ustálené judikatury a ze záruk spravedlivého procesu. Obecné soudy se měly zejména zaměřit na otázku, zda byly v dané situaci i přes absenci písemné pracovní smlouvy zřejmé všechny esenciální náležitosti, které mají být ve smyslu § 34 odst. 1 zák. práce obsahem pracovní smlouvy (resp. dohody), a své závěry řádně odůvodnit (srov. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 3042/2013 ze dne 19. 8. 2014).

66. Z výpovědi zaměstnanců vedlejšího účastníka (rekapitulovaných v bodě 15) vyplývá, že tzv. „práce na zkoušku“ byla u vedlejšího účastníka běžnou praxí. S každým, kdo pro vedlejšího účastníka vykonával práci, byla zpětně písemně uzavřena buď antedatovaná pracovní smlouva (pokud s ním byl zaměstnavatel spokojen), nebo antedatovaná dohoda o provedení práce (pokud s ním zaměstnavatel spokojen nebyl). Přestože je takový postup v rozporu s požadavky zákoníku práce a dalších předpisů na úseku pracovního práva, lze z něj dovodit, že vedlejší účastník si byl vědom toho, že „práce na zkoušku“ je závislou prací splňující náležitosti § 2 zák. práce a že může být vykonávána pouze v pracovněprávním vztahu. Ve světle platné právní úpravy tedy nemůže obstát závěr nalézacího soudu, podle kterého dohoda o provedení práce „byla uzavírána jaksi zpětně, nikoliv jako úkon k založení pracovněprávního poměru, ale pouze jako administrativní podklad pro vyplacení peněz za vykonanou činnost.“

67. Ústavní soud v této souvislosti zdůrazňuje, že právní řád České republiky nezná pojem „práce na zkoušku“. Naopak, z ustanovení právních předpisů plyne pro zaměstnavatele povinnost regulovat svůj právní vztah se zaměstnancem písemně, a to bez ohledu na to, zda jde o pracovní smlouvu (§ 34 odst. 2 zák. práce) nebo o dohodu o práci konané mimo pracovní poměr (§ 77 odst. 1 zák. práce). Jestliže zaměstnavatel umožní výkon závislé práce bez uzavření pracovní smlouvy či dohody, jedná se o výkon nelegální práce, a tedy o přestupek dle § 139 odst. 1 písm. d) zákona č. 435/2004 Sb., o zaměstnanosti, nebo správní delikt dle § 140 odst. 1 písm. c) téhož zákona. Jestliže zaměstnavatel takovou smlouvu či dohodu uzavře, avšak nikoliv písemně, jedná se o přestupek dle § 12 odst. 1 písm. b) zákona č. 251/2005 Sb., o inspekci práce, nebo o správní delikt dle § 25 odst. 1 písm. b) téhož zákona. V případě ústního či konkludentního uzavření pracovní smlouvy či dohody však přesto mezi stranami takového jednání vzniká platný pracovněprávní vztah.

68. Zákoník práce navíc upravuje celou řadu institutů, které zaměstnavateli umožňují „testovat“ uchazeče o zaměstnání předtím, než je mu nabídnuta dlouhodobá spolupráce, například institut dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr (§ 74 až § 77 zák. práce), institut zkušební doby včetně zrušení pracovního poměru ve zkušební době (§ 35, § 48 odst. 1 a § 66 zák. práce), či institut pracovního poměru na dobu určitou včetně ukončení pracovního poměru uplynutím sjednané doby (§ 39, § 48 odst. 2 a § 65 zák. práce). Nelze proto přihlížet k argumentům vedlejšího účastníka, že práce na zkoušku je nutným předstupněm uzavření pracovního poměru, pro případ, že by byl uchazeč o práci nešikovný. Retroaktivní uzavírání pracovních smluv, resp. dohod, je v rozporu se zákonem; zaměstnavatel má naopak povinnost postupovat tak, aby zaměstnanec vždy věděl, v jakém smluvním vztahu se nachází a jaká práva a povinnosti mu z tohoto vztahu plynou. Nelze přijímat uchazeče „na zkoušku“ a podle jejich výkonu se pak zpětně rozhodnout, zda se jim vystaví antedatovaná pracovní smlouva či antedatovaná dohoda o provedení práce.

69. Stěžovatel je navíc chráněn i ustanoveními práva Evropské unie, jelikož se jako občan jiného členského státu EU uchází o práci v České republice. Pojem „pracovník“

vychází přímo z čl. 45 Smlouvy o fungování Evropské unie (dále jen „SFEU“) a jedná se o samostatný koncept práva EU nezávislý na národních definicích (viz rozsudek Soudního dvora ze dne 19. 3. 1964 ve věci 75/63 *Hoekstra*, ECLI:EU:C:1964:19; srov. také Craig, P., De Búrca, G. *EU Law: Texts, Cases, and Materials*. Oxford: Oxford University Press, 2015, str. 749). Jelikož je tento koncept v judikatuře Soudního dvora vykládán široce, spadají do působnosti čl. 45 SFEU i uchazeči o práci (viz rozsudek Soudního dvora ze dne 26. 2. 1991 ve věci C-292/89 *Antonissen*, ECLI:EU:C:1991:80) a ochrana plynoucí z tohoto článku není závislá na existenci platného pracovněprávního vztahu (viz rozsudek Soudního dvora ze dne 19. 6. 2014 ve věci C-507/12 *Saint Prix*, ECLI: EU:C:2014:2007, bod 37).

70. S ohledem na čl. 51 Listiny základních práv EU a jeho ustálený výklad, použitelnost unijního práva s sebou nese použitelnost základních práv zaručených Listinou základních práv EU (viz rozsudek Soudního dvora ze dne 26. 2. 2013 ve věci C-617/10 *Fransson*, ECLI:EU:C:2013:105, bod 21), jinými slovy, pokud se použije unijní právo, použije se i Listina základních práv EU („if EU law applies, Charter applies“, srov. náleží sp. zn. II. ÚS 443/16 ze dne 25. 10. 2016, bod 30). Aplikovatelnost čl. 45 SFEU tedy vede i k aplikovatelnosti čl. 31 Listiny základních práv EU, podle kterého má každý pracovník právo na takové pracovní podmínky, které respektují jeho zdraví, osobní bezpečnost a důstojnost. I kdyby se tedy na stěžovatele neaplikovala ochrana plynoucí z pracovněprávních předpisů a z čl. 28 Listiny, mohl by být chráněn ustanoveními práva EU, včetně čl. 31 Listiny základních práv EU.

71. Pokud obecné soudy zcela opomenuly zvážit aplikaci či odůvodnit neaplikaci ustanovení práva Evropské unie, jedná se rovněž o porušení práva stěžovatele na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 Listiny.

c) Výkon závislé práce v tzv. faktickém pracovním poměru

72. Pokud by projev vůle obou stran nesměřoval ani k uzavření ústní či konkludentní pracovní smlouvy (resp. dohody), mohlo by se přesto mezi stěžovatelem a vedlejším účastníkem jednat o tzv. faktický pracovní poměr. Tzv. faktickým pracovním poměrem se v ustálené judikatuře soudů rozumí právní vztah, který vzniká tím, že fyzická osoba koná pro zaměstnavatele (s jeho vědomím a podle jeho pokynů) práci (závislou práci), ačkoliv mezi nimi nevznikl platný pracovněprávní vztah (nebyla sjednána platná pracovní smlouva, popřípadě platná dohoda o pracích konaných mimo pracovní poměr). Nejedná se o pracovní poměr jako vzájemně provázaný komplex práv a povinností, nýbrž jen dílčí (právem neaprobovaný) faktický vztah, jehož vypořádání se řídí pracovněprávními předpisy (srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 2287/2002 ze dne 7. 5. 2003; rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 2029/2009 ze dne 15. 6. 2010 či rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 5189/2015 ze dne 7. 11. 2016).

73. Právní vztah při tzv. faktickém pracovním poměru je vztahem pracovněprávním a zaměstnanci v tzv. faktickém pracovním poměru (za předpokladu, že nedostatek platného pracovněprávního vztahu nezpůsobil výlučně sám) zásadně náleží stejná práva a povinnosti jako zaměstnancům v platném pracovním poměru nebo jiném pracovněprávním vztahu. Zaměstnanec v tzv. faktickém poměru má zejména právo na mzdu podle fakticky vykonané práce, právo na dovolenou, právo na náhradu mzdy při překážkách v práci na straně zaměstnance, právo na náhradu škody, za niž odpovídá zaměstnavatel (včetně odškodnění pracovního úrazu nebo nemoci z povolání), povinnost

nahradiť škodu, ktorou spôsobil pri plnení pracovných úkolů nebo v přímé souvislosti s ním, apod. (srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 3691/2015 ze dne 12. 11. 2015; rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 5189/2015 ze dne 7. 11. 2016 či rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 264/2016 ze dne 23. 2. 2017).

74. Ústavní soud se již v minulosti zabýval situací, ve které obecné soudy setrvaly na názoru, že pro vznik faktického pracovního poměru je nutné, aby došlo k jeho „konkludentnímu sjednání“, podobně jako argumentoval nalézací soud v nyní projednávané věci. V tomto kontextu však Ústavní soud upozornil, že podle závazného právního názoru plynoucího z judikatury Nejvyššího soudu je vyloučeno, že by pro vznik faktického pracovního poměru byly projevy vůle k uzavření smlouvy relevantní (viz náleží sp. zn. IV. ÚS 3073/15 ze dne 8. 3. 2016, bod 24).

75. Pokud by tedy obecné soudy dospěly k závěru, že mezi stěžovatelem a vedlejším účastníkem nedošlo ani ke konkludentnímu uzavření pracovní smlouvy (resp. dohody), stěžovatel by svůj status zaměstnance přesto mohl dovodit z existence tzv. faktického pracovního poměru. Ten by totiž vznikl v okamžiku, kdy stěžovatel začal pro vedlejšího účastníka s jeho souhlasem pracovat bez platně sjednané pracovní smlouvy. Pokud soud prvního stupně ve svém rozsudku uvedl, že mezi účastníky neexistoval ani tzv. faktický pracovní poměr, protože pouhý fyzický výkon práce není jednáním způsobitelným založit právní vztah, pak se jedná o zásadní právní závěr, který je v zjevném rozporu s ustálenou judikaturou Nejvyššího soudu, rekapitulovanou výše v bodech 65-73. Pokud měly obecné soudy v úmyslu překonat ustálenou judikaturu Nejvyššího soudu ve vztahu k tzv. faktickému pracovnímu poměru, měly povinnost tuto změnu náležitě a přesvědčivě odůvodnit.

76. V případě, že by obecné soudy dospěly k jednoznačnému závěru, že stěžovatel nebyl zaměstnancem vedlejšího účastníka ani z titulu ústně či konkludentně uzavřené pracovní smlouvy (resp. dohody), ani z titulu tzv. faktického pracovního poměru, měly situaci posoudit prizmatem obecného občanského práva, poučit účastníky o této změně v právním posouzení v souladu s § 118a odst. 2 o. s. ř. a umožnit tak stěžovateli případně vést argumentaci i o nárocích podle ustanovení občanského zákoníku o odpovědnosti za škodu.

C. Závěr

77. S ohledem na výše uvedené skutečnosti je zřejmé, že se obecné soudy ve svém rozhodování dopustily řady chyb, pokud dospěly ke skutkovým závěrům, které nereflktují vykonaná skutková zjištění, a pokud v rámci zkoumání existence či neexistence pracovněprávního vztahu mezi stěžovatelem a vedlejším účastníkem nereflktovaly ustanovení zákoníku práce, ustálenou judikaturu Nejvyššího soudu či ustanovení práva Evropské unie, včetně Listiny základních práv EU. Za pochybení obecných soudů lze rovněž označit jejich právní závěry, které stěžovateli bez přesvědčivého odůvodnění odepřely i ochranu plynoucí z tzv. faktického pracovního poměru a které vůbec nezohlednily jeho status pracovníka plynoucí z práva Evropské unie. Tímto totiž obecné soudy stěžovateli upřely ochranu plynoucí z čl. 28 Listiny, resp. z čl. 31 Listiny EU, které zaměstnancům garantují právo na spravedlivé a uspokojivé pracovní podmínky. Postup obecných soudů lze proto označit za rozporný

s požadavky věcně přílehlavého a rozumného vypořádání posuzovaného právního vztahu, což zakládá porušení práv stěžovatele garantovaných v čl. 36 odst. 1 Listiny.

78. Princip ochrany slabší strany je obecným principem ústavněprávního významu, který chrání nejen zaměstnance v platně vzniklém pracovněprávním vztahu, ale rovněž subjekty vykonávající závislou práci ve faktickém pracovním poměru či v pozici uchazeče o zaměstnání. Kdyby totiž stěžovatel neměl ve vztahu k vedlejšímu účastníkovi status zaměstnance a nenáležela by mu ochrana plynoucí z čl. 28 Listiny či z čl. 31 Listiny EU, o to spíše by byl ve vztahu k vedlejšímu účastníkovi slabší stranou. V případě neexistence pracovněprávního vztahu mezi stranami řízení měly obecné soudy povinnost posoudit žalobní návrh stěžovatele prizmatem občanského práva, a to po splnění své poučovací povinnosti plynoucí ze záruk spravedlivého procesu, které účastníkům řízení zaručují mimo jiné i to, že rozhodnutí soudů nebudou překvapivá.

79. Pochybení soudů první a druhé instance navíc nebyly napraveny ani v dovolacím řízení, a tak ani Nejvyšší soud nedostal své ústavní povinnosti chránit základní práva a svobody stěžovatele, neboť i dovolací řízení je nedílnou součástí ústavního rámce pravidel spravedlivého procesu a Nejvyšší soud je v souladu s čl. 4 Ústavy povinen chránit základní práva a svobody jednotlivce. To však v nyní posuzovaném případě neučinil.

80. Úkolem Ústavního soudu jakožto ochránce ústavnosti není skutkové a právní objasnění věci; je tedy na obecných soudech, aby ve světle výše uvedených principů a ustálené judikatury zhodnotily skutková zjištění v této věci a aby přesvědčivě odůvodnily své právní závěry o existenci či neexistenci pracovněprávního vztahu (resp. faktického pracovního poměru) mezi stěžovatelem a vedlejším účastníkem a o existenci či neexistenci nároku stěžovatele na náhradu škody, ať již v souladu s ustanoveními zákoníku práce či občanského zákoníku.

81. Vzhledem k tomu, že v řízení před obecnými soudy nebyly dodrženy principy řádného procesu, Ústavní soud dospěl k závěru, že postupem Okresního soudu v Českých Budějovicích, Krajského soudu v Českých Budějovicích a Nejvyššího soudu ČR bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý proces a soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Ústavní stížnosti proto podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl a napadené rozsudky obecných soudů podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu není odvolání přípustné.

V Brně dne 10. srpna 2017

Kateřina Šimáčková
předsedkyně senátu

